

บทที่ 5

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากการศึกษาวิเคราะห์รายชาตรีในเรื่องรุดเสนทำให้ทราบถึงประวัติความเป็นมาของเรื่องรุดเสนและการแสดงละครเรื่องรุดเสน ความสัมพันธ์ของทำนองรายชาตรีและคำประพันธ์ที่ใช้ขับร้อง และเปรียบเทียบทำนองขับร้องรายชาตรีชนิดต่างๆ ด้วยกระบวนการสังคีตลักษณะวิเคราะห์ ซึ่งสามารถสรุปประเด็นสำคัญต่างๆ ได้ดังนี้

ในการศึกษาพบว่า ละครรำที่เป็นแบบฉบับบริสุทธิ์ของไทยในสมัยโบราณมีอยู่ 3 อย่าง คือ ละครชาตรี ละครนอก และละครใน ละครชาตรีมีอายุเก่าแก่ที่สุด เป็นต้นเค้าให้เกิดละครนอกและละครในขึ้นด้วย ละครชาตรีเริ่มแพร่หลายเมื่อรัชกาลที่ 3 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เนื่องด้วยเมื่อ พ.ศ. 2375 เจ้าพระยาพระคลัง ได้กรีธาทัพลงไปปราบปรามระงับเหตุการณ์ทางหัวเมืองภาคใต้ ชาวเมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง และเมืองสงขลา ขออพยพติดตามกองทัพกลับมาอาศัยในพระนคร บรรดาชาวเมืองผู้อพยพเหล่านี้มีผู้ที่สามารถในการแสดงละครชาตรีอยู่เป็นอันมาก จึงได้รวบรวมกันตั้งคณะละครรับเหมาแสดงในงานต่าง ๆ ต่อมา เป็นที่นิยมของชาวกอง จนมีชื่อเสียงในนามละครชาตรีตำบลสนามกระบือหรือนางเลิ้งในปัจจุบัน

เรื่องรุดเสนนี้เชื่อว่าเป็นชาดกเรื่องหนึ่ง ชื่อว่ารุดเสนชาดก มีอยู่ในคัมภีร์ปัญญาสชาดก ซึ่งเป็นหมวดชาดกนอกนิบาต ชื่อตัวเอกในเรื่อง คือพระรุดเสนและนางเมรีไปพ้องกับนามบุคคลที่มีตัวตนจริงในนิยายประวัติศาสตร์ตอนแรกเริ่มของพงศาวดารล้านช้าง หนังสือนิทานของโรงพิมพ์วัดเกาะระบุเป็นลายลักษณ์อักษรว่าเรื่องรุดเสนและมโนहरาเป็นเรื่องที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในด้านารกลับชาติของตัวละคร ทำให้ละครชาตรีนิยมเล่นแต่สองเรื่องนี้

ดนตรีที่บรรเลงประกอบการแสดงละครชาตรีคือ ปี่พาทย์โนราหรือ ปี่พาทย์ชาตรี ซึ่งมี ปี่นอก หรือปี่ชวา (ภาคใต้ใช้ปี่ในเรียกว่า ปี่ตัน) โทน 2 ลูก (ภาคใต้เรียก ทับ) กลองขนาดย่อม 2 ลูก (ภาคใต้ใช้ลูกเดียว) ช้องคู่ (ภาคใต้เรียกโหม่ง) ฉิ่ง และกรับ สมัยหลังเมื่อละครชาตรีได้ผสมกับละครนอก เป็นละครชาตรีเครื่องใหญ่ หรือ ละครชาตรีเข้าเครื่อง จึงมีปี่พาทย์อย่างสามัญเข้าร่วมบรรเลงด้วย

เมื่อคราวที่กรมศิลปากรปรับปรุงละครเรื่องมโนहरาและรุดเสนออกแสดงให้ประชาชนที่โรงละครศิลปากร นายมนตรี ตราโมทเป็นผู้บรรจู่ทำนองเพลงร้อง จึงใช้เพลงร่าย

ชาติทั้ง 3 เพลง โดยใส่หมายเลขให้เป็นที่รู้จัก เพลงร่ายชาติสำหรับดำเนินเรื่องเรียก ร่ายชาติร้อย ๆ เพลง ร่ายชาติที่มีเชิงตกของบทจำอวดก็เรียกว่า ร่ายชาติสอง และเพลงร่ายชาติที่เป็นอารมณ์โศก เรียกว่า ร่ายชาติสาม

จากการวิเคราะห์สังคีตลักษณะทำนองร่ายชาติในเรื่องรถเสน พบว่าระดับเสียงร่ายชาติมีระดับเสียงห่างกันเป็นคู่สอง คือซอลและลา ตรงกับระดับเสียงของทำนองร่ายนอก และร่ายใน ร่ายชาติสองใช้กลุ่มเสียงคู่สี่คือเสียงมีและเสียงลา แต่ยังคงยืนยันที่เสียงลาในตอนจบ อันเป็นระดับเสียงสำคัญของทำนองร่ายชนิดอื่นๆ ร่ายชาติสามใช้กลุ่มเสียงปัญจมูลคือ ซลทขรมx จำนวนเอื้อนและคำสร้อยของร่ายชาติสามมีระดับเสียงและตำแหน่งที่กำหนดแน่นอน ไม่เปลี่ยนแปลง และระดับเสียงคำร้องร่ายชาติสามจะแปรผันตามเสียงวรรณยุกต์

กลวิธีขับร้องและสำนวนร่ายชาติและร่ายชาติสอง ใช้การเอื้อนน้อยมาก เนื่องจากการดำเนินเรื่องอย่างรวดเร็ว สำนวนร่ายชาติสามใช้สำนวนเอื้อนแบบครวญทำให้เกิดอารมณ์โศกเศร้า สำนวนเอื้อนและคำสร้อยของร่ายชาติสามนั้นอยู่ในบันไดเสียงเพียงออ ล่าง

จังหวะหน้าทับร่ายชาติมีการทอนคล้ายกับลักษณะสำนวนหน้าทับทยอย มีลักษณะเด่นในด้านความบีบคั้นถึงที่สุดแล้วคลี่คลายในตอนจบ (Conflict & Resolution) จังหวะหน้าทับร่ายชาติสองและสามเป็นการซ้ำจนเกิดเอกภาพด้วยการครอบงำ (Repetition) จบด้วยความบริบูรณ์ (Completeness)

สำนวนร่ายชาติที่ดีเด่นในด้านความสลับซับซ้อนจะมีความยาวมากที่สุด สำนวนร่ายชาติสองที่มีอารมณ์ตกของบทจำอวด จะสั้นที่สุด สำนวนร่ายชาติสามใช้แสดงอารมณ์โศก มีพื้นที่การเอื้อนมากที่สุด

ละครชาติเรื่องรถเสนไม่ได้มีคุณค่าในฐานะศิลปะประจำชาติเท่านั้น แต่ยังเป็นเครื่องสะท้อนเจตจำนงของบรรพชน ในความพยายามสืบทอดวรรณกรรมทางศาสนา เพราะคนโบราณเชื่อว่าเรื่องรถเสนเป็นชาดกอันเป็นชาติหนึ่งของสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า นอกเหนือไปจากความบันเทิง การชมมหรสพยังให้คติธรรมสอนใจ ยกกระดับจิตใจผู้ชม ในปัจจุบันการแสดงละครชาติเรื่องรถเสนมีโอกาสในการแสดงน้อยลง เนื่องจากคณะละครชาติในปัจจุบันหันไปนิยมเล่นตามอย่างลิเก คณะที่เล่นตามแบบฉบับดั้งเดิมก็จะเสื่อมความนิยมไป ทำให้ผลงานศิลปะที่มีคุณค่าสูญหายไป หน่วยงานราชการที่มีหน้าที่รับผิดชอบจึงควรเป็นแกนนำในการบันทึกไว้เป็นเอกสารสมบัติส่วนรวม เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการสืบทอดวัฒนธรรมอันล้ำค่าของชาติ